

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ольга Стефанишин¹, Світлана Качула², Любов Лисяк³

¹Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18
e-mail: olgastefanyshyn@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8695-1189

²Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
49000, м. Дніпро, вул. Сергія Єфремова, 25
e-mail: s.kachula@ukr.net; ORCID: 0000-0003-2540-862X

³Університет митної справи та фінансів,
49000, м. Дніпро, просп. Вернадського 2/4,
e-mail: L_Lubov@ua.fm; ORCID: 0000-0003-2948-7089

Анотація. Метою статті є визначення особливостей розвитку людського інтелектуального потенціалу у контексті сучасних специфічних форм цифровізації та ролі бюджетної політики його підтримки в умовах відновлення економіки України. У дослідженні використано методи абстрагування, аналітичної оцінки, узагальнення, системний підхід.

У результаті дослідження визначено особливості становлення інформаційного суспільства та місце інтелектуальної складової людського потенціалу у його розвитку. Акцентовано увагу, що в Україні сформовано та продовжуються створюватися формальні інститути розвитку всеохоплюючої інформаційної системи, однак недостатньо розвиненою залишається неформальна інституційна складова. Акцентовано на важливості і необхідності розвитку інституційно-духовних засад молоді в умовах модернізації національної економіки України.

Окреслено ряд сучасних специфічних форм цифровізації, які потребують підвищення ефективності підготовки фахівців у сфері вищої освіти, зокрема за напрямками, що формують людський інтелектуальний потенціал в умовах війни та повоєнного відновлення економіки, і водночас творять поряд з професійними якостями молоді її духовну культуру. Встановлено, що невід'ємним компонентом духовної культури молоді є мова як засіб комунікації, освіти, передачі художньо-естетичної інформації. Сформульовано висновок про необхідність розроблення відповідальної бюджетної політики, яка сприятиме розвитку суспільства загалом, реалізуючи пріоритетні напрями ефективного фінансування людського потенціалу, зокрема його інтелектуальної та духовної компонент у контексті становлення нових форм та сфер їх реалізації в умовах військового стану та відновлення національного господарства.

Ключові слова: *цифрове суспільство, пріоритети фінансування, інтелектуальний потенціал, людський інтелектуальний потенціал, бюджетна політика.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, постійної небезпеки для життєдіяльності українського суспільства важливим аспектом поширення правдивої інформації, швидких комунікацій, вирішення управлінських питань у сфері державних та місцевих фінансів, сфері підприємництва тощо стає цифровізація, яка пронизує усі сфери суспільного життя.

Розвиток цифрового суспільства характеризується як наявністю в Україні понад 67% населення, тобто 30,0 млн. Інтернет – користувачів, так і 45-тою позицією серед 131 країни за значенням Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index – GIІ), що свідчить про покращення на 19 пунктів у порівнянні з 2015 роком [21].

Продукти (послуги) ІТ-сфери характеризуються цілісністю і є об'єктами національного ринку. ІТ- продукти створюють як: окремі ІТ-підприємства, ІТ-служби неспеціалізованих підприємств, суб'єкти ІТ-аутсорсингу, ІТ-консультанти, фахівці, що самостійно розробляють ІТ-продукти; зберігачі е-інформації тощо. Важливою особливістю ІТ-сфери є те, що створені нею продукти – результат поєднання програмно-технічних засобів, апаратного забезпечення, людського інтелектуального ресурсу, інформації та баз даних. Національний технологічний ринок стрімко розвивається. Якщо у 2020-му ІТ-експорт з України вперше перетнув позначку у 5 млрд. дол., то за минулий рік він додав одразу 36%. Так, згідно з оцінками асоціації ІТ Ukraine, вітчизняна ІТ-індустрія продала глобальному технологічному ринку розробок, рішень та продуктів на 6,8 млрд. дол. Відповідно, частка технологій в усьому українському експорті зросла майже до 8,5%, а в експорті послуг – до 37%. Такої ваги ІТ індустрія ще ніколи в не мала українській економіці [15].

Важливе місце серед різних інструментів модернізації економіки належить бюджетній складовій державної фінансової політики – бюджетній політиці, активізація якої набуває особливого значення в умовах нагальної потреби відбудови зруйнованих у результаті військової агресії критично важливих споруд, повоєнного відновлення соціальної інфраструктури, промислових та інших об'єктів. Так, на реалізацію проєктів розробленої програми відновлення регіонів (Плану відновлення) уряд планує спрямувати 340 млн. євро допомоги громадам та територіям. Водночас активна державна фінансова політика та її бюджетна складова має сприяти належному фінансуванню людського інтелектуального потенціалу, його ефективному задіяння в національній економіці, як основи відбудови країни у контексті розвитку його традиційних і нових форм та сфер реалізації [18]. Окреслене актуалізує дослідження особливостей розвитку людського інтелектуального потенціалу та ролі бюджетної політики його підтримки та використання в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз напрацьовань вчених свідчить, що проблематика підтримки розвитку людського потенціалу, його інтелектуальної складової засобами фінансово-бюджетної політики є актуальним напрямом сучасних досліджень. Ці питання висвітлюються у працях В.Дем'янишина, І.Лук'яненко,

О.Кириленко, В.Макогон, О.Тулай, М.Пасічного, І.Чугунова, С.Юрія та інших. Проте в їх дослідженнях не розкрито важливість фінансування людського інтелектуального потенціалу з врахуванням особливостей його реалізації в інноваційній економіці, заснованій на досягненні системи пріоритетів. У роботах авторами досліджуються особливості становлення гнучкого ринку в Україні за умов розвитку інформаційної економіки та інституційних змін [6, с.157-174; 18]; вплив державної фінансової політики на соціальний розвиток [3], здійснюється оцінка ефективності соціальних програм як інструменту бюджетної політики людського розвитку [4], визначається роль державного стимулювання соціально відповідального бізнесу у фінансуванні соціальних програм [22], визначається взаємозв'язок фінансового добробуту і економічного зростання регіонів України [23] тощо. Водночас, сучасні реалії потребують подальших досліджень людського інтелектуального потенціалу українського суспільства і заходів бюджетної політики його розвитку, як основи відновлення економіки країни.

Метою статті є визначення особливостей розвитку людського інтелектуального потенціалу у контексті сучасних специфічних форм цифровізації та ролі бюджетної політики його підтримки в умовах відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом інтелектуальний потенціал країни – це можливості, що надані інтелектуальними ресурсами у певний час і в майбутньому, які створені людським і машинним (штучним) інтелектом, можуть бути використані для досягнення певної мети. Людський інтелектуальний потенціал суспільства є сукупністю творчих здібностей, знань та умінь індивідів, які дають змогу використовувати технологічний капітал, засвоювати набуті й створювати нові знання та інформаційні блага на основі співробітництва, довіри для ефективного соціально-економічного розвитку країни [17, с. 26–27].

Варто відзначити, що в умовах російсько-української війни виникає ряд небезпек та можливостей для розвитку людського інтелектуального потенціалу України. Так, дослідники вважають, що перед українцями стоять наступні виклики і можливості [11]:

1. Бути самостійними й інтелектуально спроможними, тобто самостійно оцінювати світ навколо себе, самостійно створювати рішення. А будь-якій політичній самостійності передують самостійність інтелектуальна та культурна, тому суспільство має бути готове інвестувати в абстрактні речі. Без істориків, філософів, антропологів не зможемо повною мірою утвердити своєї суб'єктності або навіть поставити ряду важливих питань.

Потрібні кілька десятиліть підготовки, щоб з'явилися люди, здатні мислити й аргументувати на глибокому рівні. Така діяльність в Україні за останні 30 років фактично не фінансувалася. Унаслідок маємо радше інтелектуальний недорозквіт.

2. Постійна готовність до оборони, оскільки перебуваємо геополітично в дуже вразливій ситуації.

3. Наші інституції мають бути трансформовані так, щоб відповідати життєвому світу і практикам суспільства. Оскільки під час війни проявився мережевий характер українців, тобто швидка здатність до горизонтальної організації. Але при цьому мережевий характер українського суспільства не збігається з характером наших

державних інституцій, що мають вертикальний характер, бо останні успадковані від попереднього устрою .

4. Нам треба підтримувати та відновлювати свої команди, необхідно, здійснювати продуктивну взаємодію між командами, розсіяними по всьому світу. Тому має бути сформовано для громадян договір гідності і взаємної турботи на протизагу принципу зневаги й примусу, на якому будувалася взаємодія в тоталітарні часи. Тоді зміниться баланс громадянин-держава .

Таким чином, цифрова особистість змінюватиметься та змінить відношення і до себе. Відтак, як зазначено вище, сповільнені темпи становлення інноваційної економіки в Україні пояснюються антагоністичним співіснуванням і взаємодією нових інституцій та інститутів інноваційного розвитку із старим неформальним інституційним середовищем – економічною ментальністю, нормами, традиціями, звичаями господарської практики, що залишились у спадок від адміністративно-командної системи.

В Україні продовжують створюватися формальні інститути розвитку всеохоплюючої інформаційної системи. Так, прискорений поступ національної ІТсфери має ґрунтовне інституційно-правове забезпечення державного регулювання: Закони України «Про інформацію» (1992); «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994); «Про Національну систему інформатизації» (1998); «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»; «Про авторське право і суміжні права» (2017). Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням №1467-р від 17.11.21 року затвердив Стратегію і план заходів здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року. Запропоновано на розгляд Верховній Раді проєкти Законів: «Про особливості регулювання господарської діяльності у сфері інформаційних технологій»; «Про стимулювання розвитку сфери інформаційних технологій в Україні» тощо. Представники громадянського суспільства теж обґрунтували Стратегії розвитку цифрового суспільства в Україні [19; 20].

Насправді інноваційний розвиток України є «заручником» пануючих серед реформаторів уявлень про пріоритетність макроекономічних досягнень перед інституційними змінами [6]. Тому важливим чинником прискорення інноваційного поступу національної економіки стає врахування особливостей розвитку духовної культури молоді як головного рушія таких перетворень.

Михайло Федоров, віце-прем'єр і міністр цифрової трансформації України акцентує: «Уже зараз на полі бою багато БПЛА-камікадзе, платформ для розмінування, будуть безпілотні засоби пересування роботів по території. Усі ці технології активно розвиваються в різних країнах. Крім того, штучний інтелект допомагає знаходити об'єкти, але фінальне рішення про удар приймає людина» [13]. Мова йде про особливості специфічних форм цифровізації, зокрема, ведення Україною першої у світі цифрової війни поряд з реальною війною, що потребує розвитку людського інтелектуального потенціалу, підвищення ефективності підготовки фахівців у сфері вищої освіти. У цьому аспекті важливим є розвиток молоді, формування її духовної культури поряд з професійними якостями.

Розуміючи слово як «вершину людського» (В. Сухомлинський) в усій універсальності його прояву, вміючи ним користуватися, людина може не тільки точно виразити свою думку, а й залучити слухачів до співпереживання. Від рівня готовності людини до сприйняття слова й користування ним залежить і вплив слова – емоційний, пізнавальний, інформативний, аналітичний, виховний і перетворювальний. Тому виховання ставлення до літератури як до мистецтва слова сприятиме виконанню завдання всебічного розвитку молоді взагалі. Ці ідеї розвинув О. Потебня, який зазначав, що сила художнього мовлення, його естетична цінність полягає в тому, що зображується, і в тому, як сказане впливає на адресата мовлення [8].

В умовах глобалізації, як стверджує І. Дзюба, слово перестає бути реальним духотвірним началом у людських спільнотах, що зумовлено таким [1]:

- втрата Словом сакральності на користь операційності;
- зменшення світопізнавальних можливостей і світопояснювальних спроможностей Слова, йому належить лише допоміжна роль у створенні фундаментальної картини світу;
- збіднення життєво-предметного наповнення Слова;
- поряд з мовою як називанням світу Слово продукує антимову як фальшування світу;
- мова в трансформаційних суспільствах є лише прагматичний засіб спілкування, а не еквівалент людського духу, не носій буттєвості, глибокого досвіду покоління, етичної муки особистості;

Слово («осмислюваний роздум») дедалі більше поступається місцем засобам «вчислювального мислення наук» (М. Гайдегер). Вчений вважає, що складається враження, ніби слово втрачає свої позиції і в мистецтві, в культурі взагалі (деградація слова в сучасній поп-культурі, в пісенній та естрадній продукції, телебачення, Інтернет створює свій стиль невибагливого мовного ширвжитку), бо слово народжується в зосередженості, а не в суєті. І. Дзюба зауважує, що створюється новий тип цивілізації поствербальної, в якій Слову належатиме суто допоміжна роль обслуговування супертехнологічної діяльності напористого людства [1, с. 18].

Американський етнограф М. Мід запропонувала типологію культур з погляду передавання досвіду між поколіннями і дійшла висновку, що «у всіх частинах світу, де всі народи об'єднані електронною мережею, у молодих людей виникла спільність досвіду, якого ніколи не було і не буде у старших. І навпаки, старше покоління ніколи не побачить в житті молодих людей повторення свого безпрецедентного досвіду... Цей розрив між поколіннями зовсім новий, він глобальний і загальний» [16, с. 13]. Саме цей новий тип соціальних зв'язків між поколіннями постав у середині ХХ ст. «Суспільство майбутнього забуде нині популярні, але від цього не менш шаблонні уявлення про людську красу – і стане більше орієнтуватися на внутрішній світ людини та його самопозиціонування в онлайні. Природність, реальність – це новий мотив. Розповідайте про свої цінності. Якщо у вас їх не було раніше, то зараз вони гостро необхідні. Зараз (більше ніж будь-коли) вам потрібна історія про себе – та, що йде далеко за межі розмов про гроші», – стверджується у британському дослідженні «Ера Мономас. Як зміниться масова культура у найближчі 30 років» [9].

Відбуваються зміни і в освітніх технологіях – перехід від писемної до електронної освітньої культури. Тепер комп’ютерна неграмотність – серйозний чинник маргіналізації людини і гальмо економічного й технологічного процесу. В Україні за останні роки диспропорції проникнення Інтернету в населених пунктах різної величини помітно згладилися. На даний час значно відстає у поширенні Інтернету сільська місцевість, де присутнє обмеження в технічних можливостях підключення малонаселених пунктів. У бюджеті на 2021 рік було передбачено 500 млн. грн. для підключення закладів соціальної інфраструктури до швидкісного фіксованого Інтернету. Завдяки субвенції у 2021 році близько 1,5 млн. українців, що проживають у 3 тис. сіл, уперше отримали можливість підключитися до швидкісного Інтернету. Наразі в Україні близько 15,5 тис. сіл, де неможливо підключитися до швидкісного фіксованого інтернету. Там проживає близько 3,5 млн. українців [10]. За індексом мережевої готовності (Networked Readiness Index), що відображає інноваційний і технологічний потенціали країн світу, а також можливості їх розвитку у сфері високих технологій та цифрової економіки, лідирує в рейтингу Швеція. Натомість, США та Німеччина розмістилися на 8 та 9 сходинках, відповідно. Серед країн колишнього СРСР найвищу позицію займає Естонія – 23 місце, а Україна продовжує залишатись на 64 місці із 134 країн або 49,43 бали, тобто відстає на 29,9 балів, оскільки середня кількість балів по Європейському регіону – 64,21 балів [5].

В розрізі чотирьох основних груп, за якими проводився аналіз країн, Україна посіла: 62 місце або 41,51 бали – в групі «Технології» (середньоєвропейський показник – 59,93 балів), 65 місце або 48,87 балів – в групі «Люди» (середньоєвропейський показник – 59,89 балів), 58 місце або 58,19 балів – в групі «Управління» (середньоєвропейський показник – 72,98 балів) та 79 місце або 49,16 балів – в групі «Вплив» (середньоєвропейський показник – 64,04 балів). За рівнем досягнення Цілей сталого розвитку ООН – 91 місце [5].

Слабкими сторонами України є: якість законодавства (87 місце або 46,57 балів), в тому числі з регулювання діяльності ІКТ (75 місце або 41,66 балів), покриття мобільним зв’язком 4G (129 місце або 3 бали) та кількість абонентів мобільного ширококутного доступу (102 місце або 17,56 балів), доступність до чистої енергії (128 місце або 23,7 балів), вартість мобільних телефонів (113 місце або 21,72 балів), низький рівень добробуту та можливості вільно обирати шлях реалізації (109 та 105 місце відповідно або 57,88 балів), потенційна тривалість здорового життя (86 місце або 58,97 балів), а також низька можливість використання цифрових платформ в сільській місцевості (93 місце або 53,97 балів).

Сильними сторонами країни виступають: рівень грамотності дорослого населення та законодавство в сфері електронної комерції (1 місце або 100 балів), а також кількість абонентів із швидкістю фіксованих Інтернет-підключень 10 Мбіт/с (16 місце або 95,72 балів), міжнародна пропускна здатність Інтернету на одного користувача (50 місце або 70,28 балів), можливість адаптації правової бази до нових технологій (43 місце або 50,29 балів), цінова доступність послуг мобільного зв’язку (46 місце або 70,14 балів), забезпеченість початкової школи Інтернетом (40 місце або 57,79 балів), Веб-сервіси для хостингу ІТ (34 місце), розпочати бізнес, е-демократія, наявність

інноваційних технологій (49 місце або 53 бали), кількістю патентних заявок в сфері ІКТ (45 місце), рівень перетворень в цифрову економіку (36 місце або 60,68 балів), забезпечення гендерної рівності (24 місце або 83,72 балів), використання великих даних та професійний рівень задіяних у бізнесі (31 місце) населення та кількість зарахованих у вищих навчальних закладах (14 місце або 60,28 балів) та якість освіти (42 місце або 48,07 балів) [5]. Отже, економіка України посідає середнє місце і для неї характерна перспектива зростання інноваційного та технологічного потенціалів.

Найактивнішими в Інтернеті є українці віком від 15 до 24 років – серед них частка користувачів Інтернетом становить 97%, люди від 25 до 34 років – 96%, користувачів віком від 65 років – уже 29% (рік тому було лише 14%). Частка жінок у загальній кількості Інтернет користувачів становить 52%. Отже, найбільша частка користувачів серед молодих людей (віком від 15 до 34 років) [7].

Інтеграція в європейський освітній простір, адаптація молоді до культурного середовища, засвоєння загальнолюдських цінностей повинні відбуватися завдяки універсальному компоненту різних культур. Гуманізація навчання залежить від якісного вдосконалення різних складників змісту освіти, яким властива певна специфіка в різних формах і видах навчання.

На першому місці мають бути національні гуманістичні цінності, а потім - глобальні загальнолюдські, бо лише виходячи з життєвих потреб можна предметно орієнтуватися на загальні світові стандарти. Таке є передумовою визнання України на світовому освітньому рівні, що передбачає перехід від екстенсивно-інформаційного типу навчання до відкритого, консенсусного навчання і сприятиме розвитку української культури на кращих здобутках світової та європейської цивілізацій. Жодна новація і модернізація не можуть бути осмисленими без опертя на традицію (Г. Гадамер). З приводу цього О. Заболотна акцентує на такому [2, с. 59–60]:

- запозичати треба лише те, що гармонійно вписується в наше буття;
- урівноважити прагнення індивіда до максимального самовираження і потреби та норми суспільства;
- необхідно виробити чітку ідеологічну основу формування молоді людини посткомуністичної доби, бо порожнечі, які утворились, заповнюються чужими для нас ідеями і поняттями;
- треба формувати почуття гордості за свою країну, формувати потяг до знань, заснований на інтересах, покликанні молоді;
- соціальний тип особистості – «соціально обдарована людина» або творча людина.

У світогляді нинішньої молоді зростає значущість індивідуальних цінностей та успіху, оскільки прагнення бути собою не реалізується вмінням бути собою, а потребує прагматизму, тверезого аналізу життєвих ситуацій. Найслабше вираженою виявилась морально-етична компонента. Це є об'єктивний процес психологічної адаптації до умов ринкової економіки. Тому, виховання, на нашу думку, гуманістично-прагматичної особистості є особливо актуальним в Україні.

В інноваційних змінах, що відбуваються в суспільстві, важливе місце посідає проблема соціокультурної компетенції людського потенціалу, зокрема управлінців. Цей аспект у жодному разі не заперечує професійної компетентності сучасного управління, вона є складовою і орієнтована на розвиток керівника як особистості. Він повинен бути лідером не лише під час виконання службових обов'язків, але й у повсякденному житті, у побуті.

Особистість випускника вищого навчального закладу має бути сформованою передусім морально, її духовний потенціал, окрім професійного, повинен відповідати рівню вирішення найскладніших завдань. Сучасна глобалізація ставить перед молоддю нові завдання, надаючи і великі можливості. Глобальна освіта – це інтелектуальна і моральна готовність, що необхідна молодій людині в цифровому суспільстві.

З часу здобуття Україною незалежності і взяття курсу на формування соціально орієнтованої ринкової економіки, держава значною мірою самоусунулася від ролі організатора і координатора багатьох соціально-економічних процесів, особливо в питаннях розвитку соціальної інфраструктури. Про це свідчить структура видатків бюджетів: частка видатків бюджетів на соціальну сферу із року в рік зривувалась і, як наслідок, руйнувалась її інфраструктура [4].

В складних умовах воєнного стану уряд розширив перелік видатків бюджетів, зосереджуючи увагу на підтримці людського потенціалу – належне соціальне забезпечення; реалізацію програм державних гарантій медичного обслуговування населення; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; придбання води питної (зокрема бутильованої); забезпечення продуктами харчування; надання фінансової державної підтримки Фондом розвитку підприємництва суб'єктам підприємництва на компенсацію відсотків за кредитами та винагороди за договорами фінансового лізингу, а також фізичним особам — позичальникам на здешевлення вартості іпотечних кредитів та інших. Також розширено видатки бюджетів для забезпечення безперервної роботи, захисту та розвитку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури – національних електронних інформаційних ресурсів та державних інформаційно-комунікаційних систем [14]. Крім того, органи місцевого самоврядування зможуть також приймати необхідні управлінські рішення щодо розв'язання першочергових потреб громад.

Формуючи фінансово-бюджетну політику держава повинна орієнтувати її цілі і завдання для реалізації заходів розвитку людського потенціалу, сприяння зайнятості населення, створенню нових робочих місць, розробку спільно з роботодавцями соціальних програм та визначення джерел їх фінансування. Окреслення пріоритетних напрямів фінансування реалізації людського потенціалу має враховувати тенденції щодо розвитку перспективних сфер діяльності, отже перспективних форм зайнятості. Підвищення зайнятості населення важливо проводити за спільних зусиль, активної участі держави та роботодавців, ефективного бюджетного фінансування, відповідальної державної фінансово-бюджетної політики. Державна фінансова політика повинна сприяти розвитку інтелектуальної складової людського потенціалу та задіяння його у справі відновлення національної економіки: прискоренню розвитку високошвидкісного Інтернету на всій території України, покращення фінансової та комп'ютерної освіченості/

грамотності населення; запровадження та використання нових соціальних комп'ютерних технологій та ін.

Слід зауважити, що дієвість важелів та інструментів бюджетної політики (включаючи податкову) реалізації соціальної функції держави залежить від економічного циклу, у якому у певний час знаходиться країна, і стану інституційного середовища та є необхідною умовою соціального розвитку суспільства як під час рецесії, так і на стадії посткризового відновлення та сприяє забезпеченню соціально-економічного розвитку суспільства. Це передбачає підвищення ефективності бюджетного регулювання у сфері доходів та видатків бюджету, міжбюджетних відносин, збалансованості державного та місцевих бюджетів та фінансового забезпечення стратегічних напрямів державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства з урахуванням домінуючих факторів впливу в умовах сучасних трансформаційних перетворень та реформ, загострення глобальних і національних викликів [3].

Відтак, особливе місце серед інших напрямів модернізації економіки належить відповідальній державній фінансово-бюджетній політиці. Використання стимулюючого і регулюючого інструментарію бюджетної політики щодо ефективного фінансування людського потенціалу, зокрема його інтелектуальної та духовної компонент у контексті становлення нових форм та сфер реалізації в умовах військового стану та необхідності відновлення економіки країни, сприятиме розвитку суспільства загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, необхідною умовою розвитку людського інтелектуального потенціалу є подальший розвиток «цифрових трансформацій» України, що відбуватиметься за одним із двох сценаріїв – базовим або форсованим. Саме форсований, або пріоритетний, сценарій цифровізації означає усунення законодавчих, інституційних та фінансових, зокрема, - бюджетних, включаючи податкові, перешкод розвитку «цифрової» економіки. Реалізація цього сценарію можлива на основі документу «Цифрова адженда України-2020» та «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою», в яких викладено принципи розвитку України в цифровому просторі: розвиток цифрової інфраструктури; цифровізація реального сектору, зокрема через сприяння розвитку інфраструктури «Індустрія 4.0», «цифрового робочого місця», «смарт-фабрики»; цифровізація базових сфер життєдіяльності, зокрема через цифрову трансформацію середньої школи та розвиток STEM-освіти, запровадження е-медицини та е-безпеки, концепції «розумні міста»; розвиток цифрової та фінансової грамотності. Важливим аспектом є гармонійний розвиток поряд з інтелектуальним потенціалом духовного потенціалу людини, що сприятиме ефективному задіянню загалом людського потенціалу у відновлення національної економіки.

Водночас, використання важливої конкурентної переваги – людського потенціалу, насамперед його інтелектуальної та духовної компонент (у контексті становлення нових форм та сфер реалізації в умовах військового стану та необхідності відновлення економіки країни) потребує активного застосування стимулюючого і регулюючого інструментарію відповідальної бюджетної політики.

Пріоритетні напрями фінансування реалізації людського потенціалу мають враховувати окреслені тенденції щодо розвитку людського інтелектуального потенціалу та

визначення ролі монетарної складової державної фінансової політики, зокрема валютно-грошових факторів та перешкод розвитку, що є перспективою подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. Вимирання слова. *Вища освіта України*. 2004. №4. С. 13–19.
2. Заболотна О. А. Культурно-історичні відмінності американського і українського стилів соціалізації. *Педагогіка і психологія*. 2004. №2(43). С. 51–61.
3. Качула С.В. Державна фінансова політика соціального розвитку: монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 423 с.
4. Козьменко С.М., Качула С.В. Соціальні програми як інструмент бюджетної політики людського розвитку та оцінка їх ефективності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 4 (24). С. 74–87.
5. Конкурентоспроможність України. Інформаційний огляд та ситуаційний аналіз. URL: <https://cip.gov.ua/api/attachment/download>
6. Краус Н.М. Становлення інноваційної економіки в умовах інституційних змін: монографія. Київ: ЦУЛ, 2015. 596 с.
7. Кількість користувачів інтернетом в Україні виросла на 7% – дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/11/652498/>
8. Мех Н. Лінгвофілософська концепція О. О. Потебні й гуманітаристика XIX–XXI століть. *Слова*. 2015. №83. С. 32–36.
9. «Ера Мономас. Як зміниться масова культура у найближчі 30 років» URL: <https://suspilne.media/50673-era-monomass-ak-zminitsya-masova-kultura-u-najblizci-30-rokiv/>
10. Набок А. Навіщо швидкісний інтернет у віддалених селах URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/14/669985/>
11. Островська-Люта О. Уроки війни. Оборона, культура, мережевість та «обмін турботою». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/11/7345559/>
12. Офіційний сайт Кабінету міністрів України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-zdijsnennya-cifrovogo-rozvitku-cifrovih-transformacij-1467r-171121>
13. Перша цифрова війна. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/27/7360366>
14. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України від 20 травня 2022 р. № 613. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-vikonannya-povnovazhen-derzhavnoyu-kaznachejskoyu-služboyu-v-osoblivomu-rezhimi-v-umovah-voennogo-stanu-613-200522>
15. Результати національного дослідження ІТ-індустрії. URL: <https://itukraine.org.ua/results-of-a-national-study-of-the-it-industry.html>
16. Рожан О. Чи заважає наша ментальність життєвому успіху. *Дзеркало тижня*. 2002. 25 травня. С. 13.
17. Стефанишин О.В. Людський потенціал економіки України. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 315с.
18. Стефанишин О.В., Лисяк Л.В., Качула С.В. Пріоритетні напрями фінансування людського потенціалу у процесі модернізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8187>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.9.7
19. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

20. Цифрова адженда України – 2020 <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
21. Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
22. Lysiak L, Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. Development of corporate social responsibility and financing of social programs: regional aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research - Magnanimitas*. №11/1(XV). 2021. P. 73-82.
23. Voznyak H., Mulska O., Bil M., Patytska K., Lysiak L. Financial well-being of territorial communities and the economic growth of the regions of Ukraine: assessment and modeling of interrelation. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8 (2). Pp. 52–69.

References

1. Dziuba I.(2004). Vymyrannia slova [Extinction of the word.]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. №4, 13-19. [in Ukrainian].
2. Zabolotna O. A. (2004). Kulturno-istorychni vidminnosti amerykanskooho i ukrainskooho styliv sotsializatsii [Cultural and historical differences of the American and Ukrainian styles of socialization]. *Pedahohika i psykholohiia*. №2(43), 51-61. [in Ukrainian].
3. Kachula S.V. (2019). Derzhavna finansova polityka sotsialnoho rozvytku [State financial policy of social development]. Kyiv : KNTEU, 423. [in Ukrainian].
4. Kozmenko S.M., Kachula S.V. (2020). Sotsialni prohramy yak instrument biudzhetnoi polityky liudskoho rozvytku ta otsinka yikh efektyvnosti [Social programs as a tool of budget policy of human development and evaluation of their effectiveness]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. № 4 (24), 74-87. [in Ukrainian].
5. Konkurentospromozhnist Ukrainy. Informatsiinyi ohliad ta sytuatsiinyi analiz [Competitiveness of Ukraine. Information review and situational analysis]. Retrieved from: <https://cip.gov.ua/api>attachment>download> [in Ukrainian].
6. Kraus N.M. (2015). Stanovlennia innovatsiinoi ekonomiky v umovakh instytutsiinykh zmin [Formation of an innovative economy in conditions of institutional changes]. TsUL, 596. [in Ukrainian].
7. Kilkist korystuvachiv internetom v Ukraini vyroslo na 7% - doslidzhennia [The number of Internet users in Ukraine grew by 7% - research]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/11/652498/> [in Ukrainian].
8. Mekh N. (2015). Lihvofilosofska kontseptsiiia O. O. Potebni y humanitarystyka XIX-XXI stolit [Linguistic-philosophical concept of O. O. Potebni and humanitarianism of the 19th-21st centuries]. *Slova*, 83, 32-36. [in Ukrainian].
9. Monomas E. Yak zminytsia masova kultura u naiblyzhchi 30 rokiv [How mass culture will change in the next 30 years]. Retrieved from: <https://suspilne.media/50673-era-monomass-ak-zmitsia-masova-kultura-u-najblizci-30-rokiv/> [in Ukrainian].
10. Nabok A. (2021). Navishcho shvydkisnyi internet u viddalenykh selakh [Why high-speed Internet in remote villages]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/14/669985/> [in Ukrainian].
11. Ostrovska-Liuta O. Uroky viiny. Oborona, kultura, merezhivist ta «obmin turbotoiu» [Lessons of war. Defense, culture, networking and “care sharing”]. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/11/7345559/> [in Ukrainian].
12. Ofitsiinyi sait Kabinetu ministriv Ukrainy [Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-zdiysnennya-cifrovogo-rozvitku-cifrovih-transformacij-1467r-171121> [in Ukrainian].
13. Persha tsyfrova viina [The first digital war]. (2022). Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/27/7360366> [in Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin do Poriadku vykonannia povnovazhen Derzhavnoiu kaznacheiskoiu sluzhboiu v osoblyvomu rezhymi v umovakh voiennoho stanu [On making changes to the Procedure for the exercise of powers by the State Treasury Service in a special regime under martial law]: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 20 travnia 2022 r. № 613. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-vikonannya-povnovazhen-derzhavnoyu-kaznachejskoyu-sluzhboyu-v-osoblivomu-rezhimi-v-umovah-voennogo-stanu-613-200522> [in Ukrainian].
15. Rezultaty natsionalnoho doslidzhennia IT-industrii [Results of the national study of the IT industry]. Retrieved from: <https://itukraine.org.ua/results-of-a-national-study-of-the-it-industry.html> [in Ukrainian].
16. Rozhen O. (2002). Chy zavazhaie nasha mentalnist zhyttievomu uspiokhu [Does our mentality hinder success in life]. *Dzerkalo tyzhnia*, 25 travnia, 13. [in Ukrainian].
17. Stefanyshyn O.V. (2006). Liudskiyi potentsial ekonomiky Ukrainy [Human potential of the economy of Ukraine]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, 315. [in Ukrainian].
18. Stefanyshyn O.V., Lysiak L.V., Kachula S.V. (2020). Priorytetni napriamy finansuvannia liudskoho potentsialu u protsesi modernizatsii ekonomiky Ukrainy [Priority areas of financing human potential in the process of modernization of the economy of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 9. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8187>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.9.7. [in Ukrainian].
19. Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoiu ekonomikoiu [Ukraine 2030E – a country with a developed digital economy]. Retrieved from: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> [in Ukrainian].
20. Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 [Digital agenda of Ukraine - 2020]. Retrieved from: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>. [in Ukrainian].
21. Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
22. Lysiak L, Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. (2021). Development of corporate social responsibility and financing of social programs: regional aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research – Magnanimitas*, 11/1(XV), 73-82.
23. Voznyak H., Mulska O., Bil M., Patytska K., Lysiak L. (2022). Financial well-being of territorial communities and the economic growth of the regions of Ukraine: assessment and modeling of interrelation. *Agricultural and Resource Economics*, 8 (2), 52–69.

BUDGET POLICY IMPACT ON THE HUMAN INTELLECTUAL POTENTIAL DEVELOPMENT UNDER POST-WAR RECOVERY OF THE OF UKRAINIAN ECONOMY

Olga Stefanyshyn¹, Svitlana Kachula², Liubov Lysiak³

*¹Ivan Franko Lviv National University,
18 Svobody Ave., Lviv, 79008,
e-mail: olgastefanyshyn@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8695-1189*

*²Dnipro State Agrarian and Economic University,
25 Serhiy Efremov Str., Dnipro, 49000,
e-mail: s.kachula@ukr.net; ORCID: 0000-0003-2540-862X*

*³University of Customs and Finance,
2/4 Vernadsky Ave., Dnipro, 49000,
e-mail: L_Lubov@ua.fm; ORCID: 0000-0003-2948-7089*

Abstract. The article is devoted to the definition of the features of human intellectual potential development in the context of modern specific forms of digitalization and the role of budget policy in supporting it in the conditions of recovery of the economy of Ukraine. The research used methods of abstraction, analytical evaluation, generalization, and a systematic approach.

The peculiarities of the formation of the information society and the role of the intellectual component of human potential in its development are determined. Attention is drawn to the fact that formal institutes for the development of a comprehensive information system have been formed and continue to be established in Ukraine, but the informal institutional component remains underdeveloped. The importance and necessity of developing the institutional and spiritual foundations of youth in the conditions of modernization of the national economy of Ukraine is emphasized.

A number of modern specific forms of digitization are outlined, which require increasing the effectiveness of training specialists in the field of higher education, in particular in areas that shape human intellectual potential in the conditions of war and post-war economic recovery, and at the same time shape, along with the professional qualities of young people, their spiritual culture. It is emphasized that an integral component of the spiritual culture of youth is language as a means of communication, education, and the transmission of artistic and aesthetic information.

It is argued that a special place among the directions of modernization of the national economy belongs to the development of a responsible budget policy, which will contribute to the development of society in general, implementing the priority areas of effective financing of human potential, in particular its intellectual and spiritual components in the context of the formation of new forms and spheres of their implementation in the conditions of martial law and the need to restore the country's economy.

Keywords: digital society, funding priorities, intellectual potential, human intellectual potential, budget policy.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2022

Прийнята до друку 23.05.2022